

"A tudomány hogy hasznos? Ha mással közlöd; ha titkolod, nem sokat ér." BOD PÉTER, 1712-1769

Főszervezők:

**BOD PÉTER Alapítvány Gyulafehérvár
Bethlen Gábor Kollégium Nagyenyed**

Társszervezők:

**Bethlen Gábor Dokumentációs Könyvtár, Nagyenyed; Magyarigeni Református
Egyházközség; Bod Péter Megyei Könyvtár, Sepsiszentgyörgy; Kovászna Megye Tanácsa;
Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Kara, Budapest; a gyulafehérvári
Egyetem Történettudományi Kutatóintézete**

Nemzetközi konferencia – International conference

**BOD PÉTER HÁROMSZÁZ ÉVE
KONFERENCIA NAGYENYEDEN ÉS MAGYARIGENBEN**

*Mottó: A tudomány hogy hasznos? Ha mással közlöd; ha titkolod, nem sokat ér.
(Bod Péter 1712-1769)*

Támogatók: Bethlen Gábor Alap-Budapest, Bod Péter Alapítvány-Gyulafehérvár,
Communitas Alapítvány- Kolozsvár, Kovászna Megye Tanácsa, Bethlen Gábor Kollégium
Nagyenyed, Magyarigeni Református Egyházközség.

Nagyenyed-Magyarigen
2012. MÁJUS 2, 3.

"A tudomány hogy hasznos! Ha mással közlöd; ha titkolod, nem sokat ér."BOD PÉTER, 1712-1769

A konferencia programja

Május 1, kedd

16⁰⁰-22⁰⁰: Érkezés, regisztráció (Gyulafehérvár, Nagyenyed)

20⁰⁰: Vacsora

Május 2, szerda- Nagyenyed

8³⁰-9⁰⁰: Reggeli (szálláshelyeken, kollégiumban)

9⁰⁰-9³⁰: Bethlen Gábor Kollégium díszterme (II. emelet)

Opening- A konferencia megnyitása

10⁰⁰-14³⁰: Előadások

12⁰⁰-12²⁰: Kávészünet

14³⁰-15³⁰: Ebéd a Kollégium Konviktusában

15³⁰-16⁰⁰: Bod Péter tárlat megnyitása a Bethlen Gábor Dokumentációs Könyvtárban

Kiállítás megnyitója:

Gyórfy Dénes könyvtáros

16⁰⁰-18³⁰: Délutáni előadások

18³⁰-19⁰⁰: Városnézés

19⁰⁰-20⁰⁰: A Bethlen Gábor Kollégium reneszánsz táncegyüttesének műsora (irányítók:

Tomai Gyöngyi és Kónya Mária)

20⁰⁰: Vacsora a Kollégium konviktusán

Május 3, csütörtök-Magyarigen

8⁰⁰-9⁰⁰: reggeli a szálláshelyeken

9⁰⁰-9⁴⁰: Áhítat a magyarigeni templomban (igét hirdet Ft. Dr. Pap Géza református püspök)

9⁴⁰-10⁰⁰: Köszöntések

10⁰⁰-10³⁰: A nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégium leánykórusának műsora (vezényel Fórika Éva tanár)

és Boros Erzsébet népdalénekes műsora

10³⁰-11³⁰: Előadások a magyarigeni templomban

11³⁰-11⁵⁰: Kávészünet a templomkertben

11⁵⁰-13⁰⁰: Előadások a magyarigeni templomban

13⁰⁰-14⁰⁰: Koncert: Codex régizene együttes-Sepsiszentgyörgy

14⁰⁰-14³⁰: Koszorúzás Bod Péter sírjánál, a konferencia zárása

14³⁰-16⁰⁰: Ebéd a meghívottak részére

"A tudomány hogy hasznos! Ha mással közlöd; ha titkolod, nem sokat ér." BOD PÉTER, 1712-1769

MÁJUS 2., SZERDA - NAGYENYED BETHLEN GÁBOR KOLLÉGIUM DÍSZTERME

09.⁰⁰ – Áhítat a kollégium dísztermében – **Nt. Bárócz Huba** esperes (Nagyenyedi Református Egyházmegye)

09.³⁰ – Köszöntések a szervezők és társszervezők részéről – **Szőcs Ildikó** igazgató, **Dr. Gudor Botond** lp.-alapítványi elnök, **Dr. Szonda Szabolcs** - Bod Péter Megyei Könyvtár igazgatója, **Krecsák Albert** Nagyenyed alpolgármestere

10.⁰⁰ – A konferencia megnyitása – moderátor: **Dr. Gudor Botond** (Bod Péter Alapítvány-Gyulafehérvár, Gyulafehérvári Egyetem)

Előadások:

10⁰⁰-10⁴⁵

Iskola, tudomány és nevelés a barokk korban: azaz hogyan lett Bod Péterből tudós lelkész?

Moderátor: **Dr. Gudor Botond**

1. **Dr. Bellágh Rózsa** (Széchenyi Könyvtár-Budapest): Bod Péter, a historia litteraria művelője – szellemi öröksége a Magyar Athenas
2. **Dr. Nagy Levente** (ELTE-BTK-Budapest): Tanársors a nagyenyedi Kollégiumban, Nadányi János és Pápai Páriz Ferenc esete
3. **Krizbai Jenő** (Nagyenyed): Ajtai Abód Mihály, a történelemszeretetre nevelő tanár

10⁴⁵-12⁰⁰

Bod Péter és történetírásának forrásai

Moderátor: **Dr. Sepsi Enikő**

1. **Dr. Dáné Hedvig** (BBTE-Kolozsvár): Bod Péter kéziratos levelei Cserei Mihályhoz
2. **Rácz Emese** (Egyetemi Könyvtár-Kolozsvár): Pápai Origója és Bod Péter
3. **Dr. Verók Attila** (Eszterházy Károly Főiskola- Eger): Az irodalmi vagy tudós lexikonok írásának kezdetei Magyarországon: Martin Schmeitzel Cwittinger kötete.

12⁰⁰-12²⁰ - Kávészünet

"A tudomány hogy hasznos! Ha mással közlöd; ha titkolod, nem sokat ér." BOD PÉTER, 1712-1769

12²⁰-14³⁰

A külföldi peregrináció, mint az erdélyi értelmiség továbbképzésének lehetősége

Moderátor: **Dr. Csoma Zsigmond**

1. **Dr. Kurucz György**: (KRE-BTK, Budapest) A Carolina Resolutio és a református vallásgyakorlat. A nagyenyedi kollégium kísérlete angol-világi és egyházi támogatás biztosítására a 18. század első felében
2. **Dr. Sepsi Enikő** (KRE BTK dékán): Francia magyar kapcsolatok a 18. századi Erdélyben. Bod Péter és a franciák
3. **Dr. Hegyi Ádám** (Szegedi Tudományegyetem, Szeged): A bázeli értelmiség ismeretei a nagyenyedi református kollégiumról a 18. században
4. **Dr. Bozzay Réka** (Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Néderlandisztika Tanszék): Erdélyi diákok kora újkori leideni peregrinációja

14³⁰-15³⁰: Ebéd a Kollégium Konviktusában

15.³⁰ – Bod Péter tárlat megnyitása a Bethlen Gábor Dokumentációs Könyvtárban – **Györfi Dénes** a könyvtár igazgatója

A konferencia folytatása – előadások:

16⁰⁰-18³⁰

A történelem segédtudományainak bölcsőjénél: Bod Péter és korának polihisztóriai érdeklődése

Moderátor: **Dr. Bozzay Réka**

1. **Dr. Egyed Emese** (BBTE-Irodalomtörténeti Tanszék): Gyulai Lajos Tymbaulese
2. **Gróf László** (Oxford): Bod Péter térképei
3. **Dr. Viczián István** (Budapest): Az ásványtan iránti érdeklődés a németországi egyetemeken tanuló erdélyi diákok között a 18. században

18.³⁰ – Városnézés

19.⁰⁰ – A nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégium reneszánsz táncegyüttesének műsora a díszteremben – irányítók: **Tomai Gyöngyi** és **Kónya Mária**

20.⁰⁰ – Vacsora a kollégium konviktusán

"A tudomány hogy hasznos? Ha mással közlöd; ha titkolod, nem sokat ér."BOD PÉTER, 1712-1769

MÁJUS 3., CSÜTÖRTÖK A KONFERENCIA II. NAPJA: MAGYARIGEN

09.00 – Áhítat a magyarigeni református templomban – igét hirdet **Ft. Dr. Pap Géza** református püspök

09.40 – Köszöntések a házigazdák és a szervezők részéről – **Szász Csaba lp-Magyarigen, Tamás Sándor-** Kovászna Megye Tanácsának elnöke, **Szócs Ildikó** igazgató, **Dr. Gudor Botond** alapítványi elnök

10.00 – A nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégium leánykórusának műsora és **Boros Erzsébet**- vezénnyel: **Fórika Éva**

10³⁰-11³⁰

A bölcsőhelytől a sírig: társadalmi háttér, történet-ökológia és az otthon Bod Péter életében

Moderátor: **Dr. Egyed Emese**

1. **Dr. Csoma Zsigmond** (KRE-BTK Kora Újkori-Gazdasági és Művelődéstörténeti Tanszék): Erdély egyik történeti-ökológiai forrása: Bod Péter Önéletírása
2. **Feiszt György levéltáros-heraldikus** (Szombathely, Megyei Levéltár): Bod Péter családi címere – Legenda és valóság
3. **Veres László lp.** (Marosszentkirály): Bod Péter Olthévízen
4. **Dr. Jan Andrea Bernhard** (Zürich, Institut für Reformationsgeschichte): Pápai Páriz Ferenc zürichi tartózkodása és hatása (hiányában felolvassa Veres László)

11³⁰-11⁵⁰: Kávészünet a templomkertben

"A tudomány hogy hasznos! Ha mással közlöd; ha titkolod, nem sokat ér."BOD PÉTER, 1712-1769

11⁵⁰-13⁰⁰

Bod Péter szimbólikus testamentuma: az erdély hegyaljai Magyarigen

Moderátor: **Gróf László**

1. **Dr. Gudor Botond** (Gyulafehérvári Egyetem): Bod Péter mindennapjai Magyarigenben
 2. **Györfi Dénes** (Bethlen Dokumentációs Könyvtár, Nagyenyed): Bod Péter újratemetése
 - 3.
- 13.⁰⁰ – Koncert: **Codex régizene együttes** - Sepsiszentgyörgy: **Erdélyi főúri zene**. Források: **Sepsiszentgyörgyi kézirat (1757)**, **Bocskor János Énekeskönyve (Csíkszentlélek, 1719-1739)** és a **Kájoni Kódex (Erdély, XVII. század)**
- 14.⁰⁰ – Koszorúzás Bod Péter sírjánál, a konferencia zárása
- 14.³⁰ – Ebéd a meghívottak számára

"A tudomány hogy hasznos! Ha mással közlöd; ha titkolod, nem sokat ér." BOD PÉTER, 1712-1769

Az előadások rezüméje

Bellágh Rózsa (Budapest), Bod Péter, a historia litteraria művelője – szellemi öröksége a Magyar Athenas

Bod Péter a köztudatban, mint az első magyarnyelvű írói lexikon, a Magyar Athenas szerzője él, ennek a könyvnek a sikere és hatása egymagában is halhatatlan nevet szerzett számára. Születésének évfordulója jó alkalom arra, hogy felidézzük a tudós-lelkipásztor életét, gazdag munkásságát és elgondolkozzunk mindazon, amit nekünk, az utódoknak adott. A Magyar Athenas-ban Bodnak az irodalomtörténet-írói tevékenysége testesül meg, ezért rá mint a historia litteraria (azaz irodalomtudomány és irodalomtörténet) megalapozójára, egyik első művelőjére tekintünk. Az írói lexikon Bod fáradságos gyűjtőmunkájának a koronája, sokoldalú tudományos munkásságának mintegy összegzése és ugyanakkor a 18. századi erdélyi magyar művelődési életnek kiemelkedő alkotása. Könyvének megírására Bod Pétert kettős cél ösztönözte: Egyfelől a múlt emlékeit, főként a 16. és 17. században élt írók életét és műveit kívánta a jelenkor elé idézni. Másfelől nemzete becsületéért, tudományos hírnevének növeléséért és erősítéséért szállt síkra, és ennek a szívből fakadó belső parancsnak az eredménye a Magyar Athenas. A szerző 528 író (szépíró és tudós) életéről és munkásságáról számol be, betűrendi sorrendben. Ezenkívül feljegyez 62 névtelenül megjelent munkát, és az általa ismert könyveket húsz szakcsoportban külön is felsorolja. Lexikonába bekerültek mindazok, akik valamilyen írásos emléket hagytak maguk után, akikről Bod tudott, vagy működéséről hallott. Általában pontos adatokat és évszámokat közöl, de téves megállapításai is vannak, értékelést ritkán mond. Jóllehet tárgyilagosságra törekedett, látásmódját protestáns hite és erdélyi székely öntudata erősen befolyásolták. Az előszóban azt ígéri, hogy vallása miatt nem hagyott ki senkit a „tudós társaságokból”. A tolerancia gondolata azonban ekkor még nem gyökerezik elég mélyen. A 18. század közepén a vallási tolerancia még a miénknél fejlettebb társadalmakban is ritka jelenség volt. Az írói lexikon összeállításában páratlan kutatómunka testesült meg. Bod több forrásra támaszkodott, jóllehet ő maga erre ritkán hivatkozott. Irodalmi munkássága tulajdonképpen Bethlen Kata könyvtárának feldolgozásával kezdődött. Ez tekinthető a Magyar Athenas egyik fő forrásának. Bod maga is gyűjtötte a könyveket, értékes könyvtárral rendelkezett, már Hollandiából hét mázsa könyvvel tért haza. Könyvtörténeti munkásságában nagy segítségére volt Ráday Gedeon támogatása. Bod leveleiből tudjuk, hogy az arisztokrata könyvgyűjtőknek, a tudományos élet hangadóinak, így a Teleki család több tagjának bizalmas embereként, sőt partnereként milyen hazai és külföldi művekhez sikerült hozzájutnia. Emellett árverésekre járt, kéziratok hagyatékot vizsgált át, sírfeliratokat böngészett, adatokat kért a fontosnak vélt események még élő tanúitól, tehát kortársaitól. Bod könyvtárában megvolt Czvittinger Dávid 1711-ben kiadott latin nyelvű munkája: Specimen Hungariae Literatae (Kísérlet a magyar tudományosság összefoglalására). Bizonyos

"A tudomány hogy hasznos! Ha mással közlöd; ha titkolod, nem sokat ér." BOD PÉTER, 1712-1769

forráskapcsolat megállapítható (Czvittinger műve) a Specimen és az Athenas között. Egyébként a magyarigeni tudóst jó ösztöne is támogatta a gyűjtésben. Tudta, hol kell keresnie. Az első magyar nyelvű írói lexikonunkban Bod Péter a múlt emlékeit, szellemi alkotásait tárta fel egyszerűen, világosan, minden fárasztó okoskodás nélkül. Ezt kaptuk Bod Pétertől szellemi örökségként. Olyanokról emlékezett meg, akik kortársaiknak világítottak, és akik tovább éltek és élnek eszméikben és tetteikben. Műve a korszak ma is nélkülözhetetlen forrásdokumentuma. Bod életére és műveire a következő generációk kutatói, tudósai : történészek, irodalomtörténészek, egyháztörténészek, könyvtárosok, bibliográfusok mint követendő példára tekintettek fel és tekintenek fel ma is. Dr. Bellágh Rózsa tudományos kutató, OSZK ny. könyvtárosa, a Bod Péter Társaság tagja

Bozzay Réka (Debrecen), Erdélyi diákok kora újkori leideni peregrinációja

A 17-18. században a Leideni Egyetemen összesen 655 magyar diák iratkozott be, közöttük esősorban a 18. században igen jelentős volt az erdélyiek száma. Előadásomban megvizsgálom a beiratkozási adatokból és a jelenléti listákból levonható következtetéseket (életkor, tanulmányok, beiratkozások változása, meddig maradtak, hol laktak), szó lesz a hazai tanulmányokról, illetve milyen előfeltételekkel indulhattak az erdélyiek Leidenbe (jótévk támogatása, egyházi vizsgálat). Kizárólag erdélyi diákok részesülhettek az egyik legfontosabb hollandiai ösztöndíjban, a Staten College anyagi támogatásában –többek között maga Bod Péter is ennek az intézménynek volt ösztöndíjasa. A Staten College működéséről, az ottani ösztöndíjas helyekről kívánok szót ejteni. Végezetül fennmaradt úti beszámolók alapján (Haller Gábor, Teleki József, Teleki Sámuel, Bethlen Miklós stb.), illetve levelek alapján szeretném bemutatni az erdélyi diákok korabeli leideni hétköznapjait.

Csoma Zsigmond (Budapest), Erdély egyik történeti-ökológiai forrása, Bod: Önéletírása.

Erdély történetírói soha sem felejtkeztek el a mindennapi életet meghatározó időjárási-, természeti csapások említéséről, a politikai –katonai katasztrófák mellett az éhínségek okairól, a népi táplálkozás hiányosságairól, az inséges idők inségeledeiről, a járványokról. Bod Péter, aki a gazdálkodó lelkész típusát valósította meg szolgálata során, különös gonddal figyelte és rögzítette mindazokat a katasztrófákat, csapásokat, amigyülekezését és életét kísérte. Pontos híradásai, részletes beszámolói, fontos forrásértékű közlések Erdély történeti-ökológiai adottságairól és problémáiról. Mindezek figyelemmel kísérése a népe, és egyházközsége iránti odaadó munkája és az életet jobbító szándéka révén Önéletírásában még inkább kirajzolódik. Az előadás azokra a példákra hívja fel a figyelmet, amik igazolják Bod Péter történeti-ökológiai megfigyeléseit és híradásait. Mindezeket Erdély történetébe ágyazva mutat rá Bod kevésbé ismert fontosságára.

"A tudomány hogy hasznos! Ha mással közlöd; ha titkolod, nem sokat ér." BOD PÉTER, 1712-1769

Dáné Hedvig (Kolozsvár), Bod Péter kéziratos levelei Cserei Mihályhoz

A tanulmányom első részében a prózai levél műfajának jellegzetességeit és funkcióit tárgyalom, a második részében bemutatom Bod Pétert mint levélíró, az utolsó részben pedig elemzem és átírom Bod Péter Cserei Mihályhoz írt kéziratos leveleit. Bod Péter Cserei Mihályhoz írt leveleit a a Kolozsvári Román Állami Levéltárban találtam meg, a 379-es jelzet alatt. Egyértelmű, hogy a leveleket Bod Péter írta, hisz mindkét levél végén ott van az aláírása és mindkét szöveg is Bod Péter kézírását és helyesírását mutatja. Közlöm a levelek betűhív átíratát és röviden elemzem a levelek tartalmát is. Bod Péter az első levelében, – amelyet 1746-ban Hévízen Cserei Mihálynak írt – megfogalmazta emlékiró barátjának saját koruk legújabb híreit: 1. Erdélyre 800.000 adót vetnek ki, 2. a protestánsoknak rossz dolguk kezdett lenni Magyarországon, a földesurak a Dunántúlon néhány helyen el is kergették a papokat az eklézsiákból, 3. A Gubernium rendeletben utasított valamennyi települést, hogy a munkácsi püspököt ünnepélyesen fogadják Szebenbe vezető útján, 4. Cserei Mihályt tudósítja az erdélyi insurgens Militia érkezéséről, 5. részben pedig érdeklődik a fehérvári vagy károlyvári templomnak, püspök házának és a kollégium elvetetésének történeteire és arra kéri Cserei Mihályt, hogy írja le a saját élettörténetét az utókor számára, mivel nem ismeri a História című művét. Második levele bevezető részében, – a levelet 1747-ben, szintén Hévízen írta Csereinek – Bod vigasztalja barátját és arra kéri a Mindenhatót, hogy szüntesse barátja fájdalmait. Azt is megírja, hogy átérzi fájdalmait és a szomorúságát még az is erősen növeli, hogy megtudta azt, hogy a dályai szász pap húsvét után átállt a katolikusokhoz, s ez a tény vitát váltott ki mind az eklézsiában, mind a minisztériumban. Közli továbbá, hogy a szász újfalvi és számos más szász pap is áttért a katolikus vallásra. Bod Péter azt is elpanaszolja Cserei Mihálynak, hogy volt egy tévelygő, Tsulak nevű kancellista is, aki először katolikussá, később pedig szerzetessé lett, és mint ilyen még kb. öt-hat embert áttérített a katolikus vallásra, az ő esete is nagy vitát váltott ki. Bod véleménye szerint mindennek az oka a tudatlanság és a haszonkeresés, mivel szerinte ezek az emberek arra számítottak, hogy vallásuk megváltoztatásával jobb lesz az életük. Bod e leveleiben újra bebizonyítja az olvasóknak, hogy egyszerre adat- és információ-átadó, adatgyűjtő, adatmentő, segítőkész tudós és közvetlen, szeretetreméltó barát.

Egyed Emese (Kolozsvár), Gyulai Lajos Tymbaulese

Döbrentei Gábor tanítványa, a folyamatos naplóírásban jeleskedő Gyulai Lajos gróf (1800-1869) kéziratos kiegészítésekkel látta el Bod Péter Hungarus Tymbaulesének a birtokában levő példányát (Bod műve 1764-ben, illetőleg - Hungarus Tymbaules Continuatus címmel - 1766-ban jelent meg). A Gyulai család és az ismerős kör történetét illetően a magyarság történetét kívánta így is rögzíteni a kései "continuator". Az előadás Bod és Gyulai műfajkezelését vizsgálja, akét szerző poétikáját az epitáfiumokhoz való viszonyukból fejti ki.

"A tudomány hogy hasznos! Ha mással közlöd; ha titkolod, nem sokat ér."BOD PÉTER, 1712-1769

Feiszt György (Szombathely), Bod Péter családi címere: legenda és valóság.

A magyar nemes szó a latin nobilis megfelelője. A címerszerző családok – vagyunk, pozíciójuk révén – igen jelentős szerepet játszottak megyék életében. Így volt ez Erdélyben is, ahol a katonáskodó nemesség formálta, alakította az országrész sorsát, gazdasági, társadalmi és kulturális életét. A címereket általában katonai érdemek elismeréseképpen kapta egy illetve több tagja a családoknak, akik a pajzson viselt jelkép által különböztették meg egymástól viselőjüket, tulajdonosukat. Az erdélyi címerhasználatban, is jelentős szerepet játszottak a kor szokásai, szellemisége, de a címerek fő motívuma a katonai jelképek – kard, páncél, oroszlán, hadi öltözetet viselő férfialak - közül kerültek ki. Ebbe a sorba jól illeszkedik az albisi Bod család 1640-ben kelt címeradománya. Az I. Rákóczi György fejedelem által adományozott armálison ábrázolt címerképpel kapcsolatban a szakirodalom ellentmondásos leírásokat tartalmaz. Az előadás történeti környezetbe ágyazva tesz kísérletet a címerkérdés tisztázására.

Gudor Botond (Gyulafehérvár), Bod Péter mindennapjai Magyarigenben 1749-1769 között

Bod Péter meghívása Magyarigenben a kis erdélyi „jégkorszak” periódusában történt. Hideg évek, nagyfokú gyermekhalandóság jellemezte Bod Péter mindennapjait, amelyekben azonban töretlen lelkesedéssel, utazott, írt, gazdálkodott és gyűjtött. Helyi és nemzetközi kapcsolatai kiemelték abból a provincializmusból, amelybe kora néhány tudósa száműzte. Magyarigen fontos kiindulópontjává vállt a magyar felvilágosodásnak, és ezzel egyszerre a reformátusság látszólag egyszemélyes szellemi Athénásává vált. Előadásunk a parókiaépítő, kertészkedő, családcentrikus és szőlészkedő Bod Péter életébe enged betekinteni, akinek magyarigeni tevékenysége kevésbe ismert.

Gróf László (Oxford), Bod Péter (1712–1569) térképei

Bod Péter jelentős egyháztörténeti munkájához kapcsolódik a sokkal kevésbé ismert kartográfiai tevékenysége, ámbar ez utóbbi fontossága sem vitatható. Négy világrész-térképe, melyet **'Az Isten vitézkedő Anyaszentegyháza ... Históriaja...'** című munkájához csatolt, egyrészt az első magyar nyelven megjelent kontinens-térképek, másrészt pedig azok oktatási segédletként való használata is jelentős mérföldkő úgy a magyar, mind a 18. századi egyetemes térképtörténelemben. Az előadás nyomon követi és elemzi Bod Péter ezirányú tevékenységét, a Nagyenyedi Kollégium diákéveitől kezdődően a leideni peregrinus egyetemi tanulmányain megkezdett, majd Árva Bethlen Kata olthévi udvarában folytatott és a magyarigeni parókián befejezett művének érdekes és fordulatos történetét.

"A tudomány hogy hasznos! Ha mással közlöd; ha titkolod, nem sokat ér."BOD PÉTER, 1712-1769

Hegyi Ádám (Szeged), A bázeli értelmiség ismeretei a nagyenyedi református kollégiumról a 18. században

A 18. században a bázeli egyetem az európai egyetemek között a legkisebbek közé tartozott, miközben a Kárpát-medencében élő ortodox református értelmiség szemében az egyik legfontosabb peregrinációs célpontnak számított. Mégis ebben az évszázadban a nagyenyedi református kollégiumból kevesen jutottak el Bázelbe, holott az egyetemen több éven keresztül is a magyarországi (Kárpát-medencei) diákok voltak a hallgatók között a legnagyobb számban. Előadásomban azt szeretném megvizsgálni, hogy a bázeli tanárok Nagyenyedről alkotott ismeretei hogyan befolyásolták az Enyedről érkező diákok tanulási lehetőségeit Bázelben.

Kurucz György (Budapest), *Carolina Resolutio* és református vallásgyakorlat: a nagyenyedi kollégium kísérlete angol világi és egyházi támogatás biztosítására a 18. század első felében

A Rákóczi-szabadságharcot lezáró szatmári békekötést követően a protestáns vallásgyakorlat visszaszorítását célzó erőteljes, igen gyakran oppresszív rekatolizációs törekvések figyelhetők meg a Magyar Királyságban és Erdélyben. E folyamat azért is figyelemre méltó, mivel a Rákóczi-szabadságharc egyik lényeges célkitűzése volt a protestáns vallásgyakorlat megfelelő biztosítása, illetve a vallási ellentétek kiküszöbölése. Nem véletlen tehát, hogy az 1715. évi országgyűlést követően a protestáns rendek és természetesen a lokális közösségek rendkívül sérelmesnek találták a 17. század patronatusi gyakorlatának visszaállítását, illetve a magyarországi részeken a soproni országgyűlés protestáns vallásgyakorlatot korlátozó rendelkezéseihez való visszatérést. Jóllehet Erdélyben a *Diploma Leopoldinum* következtében távolról sem nehezedett olyan nyomás a protestáns felekezetekre mint Magyarország nyugati megyéiben, a *Carolina Resolutio* kibocsátását követően még inkább lehetlenné vált a protestánsok hivatal viselése, a tényleges vallásgyakorlat. A templomok elvétele, a protestáns kiadványok elkobzása, iskolák bezárása, illetve a különféle kényszerítő eszközök alkalmazása létükben fenyegették az érintett közösségeket. Ebben a helyzetben különösen felértékelődtek a hazai református főiskolák, tanintézetek külföldi, elsősorban a protestáns államokhoz fűződő kapcsolatai. Az előadás magyarországi református tanintézetek, illetve a nagyenyedi kollégiumangliai kapcsolataira, Borosnyai Nagy Zsigmond angliai útjának hátterére, az angol diplomácia megnyerésére tett kísérleteire kíván rámutatni angliai levéltári források tükrében.

Krizbai Jenő (Nagyenyed), Ajtai Abód Mihály, a történelemszeretetre nevelő tanár.

Ajtai Abód Mihály azon kiváló tanárszemélyiségek sorához tartozik, akik a XVIII. században szellemi kohóvá változtatták a nagyenyedi Kollégiumot. Habár nincsen nevezetes szakirodalmi hagyatéka, mint amilyen tanárelődeinek, vagy kortársainak, Ajtai főleg tudományos szervezői és oktatói tevékenységével nyerte el az utókor tiszteletét és nagyrabecsülését. Bod Péter különösen

"A tudomány hogy hasznos! Ha mással közlöd; ha titkolod, nem sokat ér." BOD PÉTER, 1712-1769

könyvtárszervezői tevékenységét dicsérte. Rektorprofesszori minőségében a kollégium vagyonának nemcsak ádáz védelmezője volt a császári kamara túlkapásaival szemben, hanem annak gyarapítója is. Családot nem alapított, egész életét és vagyonát a kollégiumnak és annak érdemes diákjainak előmenetelére, valamint tanerők jutalmazására szentelte. Sok jó tetteiért Benkő Ferenc is elismeri, hogy Abód Mihályt- egykori tanárát- „méltán neveztetik” a Kollégium második fundátorának.

Nagy Levente (Budapest), Tanársors a nagyenyedi kollégiumban: Nadányi János és Pápai Páriz Ferenc esete

A 17. század végén, 18. század elején két olyan tanára volt az enyedi kollégiumnak, melyek ellen komolyabb diákelégedetlenség nyilvánult meg: Nadányi János és Pápai Páriz Ferenc. Az ügy már csak azért is érdekes, mert ugyanakkor mindketten komoly külföldi akadémiákat megjárta, kiváló tudósok hírében állottak. Szakmai hírnevüket természetesen Bod Péter is elismerte és még öregbítette is. Előadásomban ismeretlen és már feltárt, de sok esetben figyelmetlenül és nem kellő alaposággal értelmezett, források alapján igyekszem a két professzor diákokkal való konfliktusait bemutatni. Ugyanakkor szeretném felhívni a figyelmet az ügyek eddig homályba maradt részleteire is. Így például arra, hogy Nadányi esetét a panaszosok összekötötték, egy másik korabeli hírkedvté vált botránnyal, Michael Halicius (Halics Mihály, vagy Mihai Halici) Enyedről való távozásával. Amíg Nadányi esetében a diákok panaszának jogosságát a későbbi kutatók közül senki sem kérdőjelezte meg, és Bod Péter alapján fel lehetett építeni a politikai pártfogás révén helyén maradó rossz tanár képét, addig Pápai Páriz esetében az utókor ellenszenve a diákok ellen fordult. Bod Péter előadása Nadányi távozásáról túlságosan anekdotikus, mint ahogy Bodnak azt az adatát sem ellenőrizte még senki, hogy Nadányi valóban rokona volt-e Apafi feleségének Bornemissza Annának. Jómagam erre nézve nem találtam egyetlen más forrást sem. A két eset összehasonlító vizsgálata arra vet fényt, hogy mai mértékkel mérve, a korabeli diákoknak szokatlanul nagy beleszólási joga volt a kollégium ügyeibe. Az összeütközések valódi oka az lehetett, hogy az egyház társadalmi fegyelmezési gyakorlatához hasonlóan, Pápai és Nadányi a kollégiumi életet is szerették volna megrendszabályozni.

Rácz Emese (Kolozsvár-Nagyenyed), Pápai Origoja és Bod Péter

Pápai Páriz Ferenc *Illustris Collegii Bethleniani Albensis Origo, progressus, status c.* iskolatörténete Bod Péter református egyháztörténetének egyik forrása volt. A XVIII. században nem volt rendkívüli jelenség, a legnagyobb tiszteletnek örvendő elődök munkáját, sajátjukban újraközölni. Bod Péter valószínűleg még nagyenyedi könyvtároskodása idején, elsőként figyelt fel Pápai kéziratos kollégiumtörténetére, a későbbiekben szinte minden kollégiummal foglalkozó írás forrásául szolgált. Ugyancsak az Origóból szerezhetünk tudomást - az itt közölt 18 levél alapján - Pápainak az odera-frankfurti stipendium elnyerése kapcsán betöltött szerepéről,

"A tudomány hogy hasznos! Ha mással közlöd; ha titkolod, nem sokat ér."BOD PÉTER, 1712-1769

melyet az enyedi kollégium évtizedeken keresztül élvezett.

Sepsi Enikő (Budapest, KRE BTK dékán), Francia-magyar kapcsolatok a 18. sz.-i Erdélyben. Bod Péter és a franciák.

A *Magyar Athenas* előszavában a „deák” egykori elterjedésének mértékéhez méri a franciáét: „a francia nyelv, amely annyira elterjedt Európában, s oly szükségesnek kezdett látszani, hogy Erdélyben is ezután talám az oláh gyermek is azon kezdi el bölcsőben való sírását”. A nagyenyedi születésű, valamikor kolozsvári református diák, a romanista Eötvös collegisták számára „Nagyenyedi diák Jutalomdíj”-at alapító Köpeczi Béla munkásságának köszönhetően a 18. századi francia-magyar politikai, diplomáciai és kulturális kapcsolatok története, különös tekintettel a Rákóczi-szabadságharc és a Rákóczi-emigráció diplomáciatörténetére, jól feltárt terület. Eckhardt Sándortól kapott első komoly tudományos megbízatásának köszönhetően feltárta Révérend abbé szerepét a Bod Péter által is Bethlen Miklósnak tulajdonított, 1936-ban kiadott *Mémoires historiques du Comte Betlem-Niklos, Contenant l’Histoire des derniers Troubles de Transylvanie* megírásában, s franciaországi megjelentetésében, mely nagyban hozzájárult Erdély jobb megismeréséhez. A francia felvilágosodás 18. sz. végén különösen felerősödő hatása jelenik meg a vadember (indián) témájának különféle erdélyi felbukkanásában is. E két hangsúlyosan franciás hatású időszak között tervékenykedő Bod Péter a hugenottáktól benépesített Hollandiából (ráadásul a „réfugié”-k által betöltött leideni teológiai tanszékekről¹) hazatérve, a nemzeti nyelvi kultúra megteremtésén munkálkodva nem mutat különösebb érdeklődést a francia kultúra iránt, utalásokat, könyvtárában francia nyelvű könyveket nem találunk, s az egyik általa készített jelentés szerint a nagyenyedi kollégium könyvtárába is csak a növendékek szerzeményezésének köszönhetően kerültek külföldi szépirodalmi munkák². A *Magyar Athenas* közvetlen mintája sem francia, bár az enciklopédisták közvetett hatása valószínűsíthető. Munkássága a kapcsolatot külsőségeiben igen, de ideológiájában nem jelzi. Az előadás ennek a miértjére keresi a választ, miközben kiemeli a korabeli francia- erdélyi magyar kapcsolatok főbb elemeit.

Verók Attila (Eger), Az irodalmi vagy tudóslexikonok írásának kezdetei Magyarországon. Martin Schmeizel Czvittinger-kötete

Néhány évvel ezelőtt a könyvtörténeti kutatások látómezejébe került egy érdekes nyomtatvány: David Czvittinger *Specimen Hungariae literatae* című munkája (Frankfurt-Leipzig 1711), amelynek egykori tulajdonosa az erdélyi szász polihisztor, Martin Schmeizel (1679-1747) volt. A kötet ma a Román Tudományos Akadémia Könyvtárában található Kolozsvárott. A nevezett mű kéziratos

¹ Eberhard Gresch: A hugenották története, hite és hatása, Kálvin Kiadó, Budapest, 2008.; Vö. Benda Kálmán: Francia reformátusok Magyarországra telepítésének terve a Rákóczi-szabadságharc idején, különlenyomat a Déri Múzeum 1976. évi kötetéből, Debrecen, 1977.

² Bod *et al.*: A nagyenyedi ev. ref. collegium könyvtára, in MKSz, 1886, 90.

"A tudomány hogy hasznos! Ha mással közlöd; ha titkolod, nem sokat ér." BOD PÉTER, 1712-1769

bejegyzései és egyéb körülmények arra engednek következtetni, hogy Schmeizel – elődje nyomdokain haladva – egy irodalmi lexikon összeállítását tervezte. A munka gerincét az erdélyi írók (szászok, magyarok, románok) életrajzai és műveik bibliográfiai tették volna ki. A megíráshoz egész életén át tudatosan gyűjtött össze egy hungarica-, ill. transylvanica-könyvtárat (a világon az elsőt!), amelynek anyaga a magyar retroseptív nemzeti bibliográfia elkészítéséhez fontos kiegészítésül szolgál. Az előadás a nevezett mű és egyéb helyeken fellelt Schmeizel-autográfok példáján mutatja be, milyen mértékben tudott egy német anyanyelvű tudós hozzájárulni a magyarországi *historia litteraria*, ezzel pedig a magyar művelődéstörténet népszerűsítéséhez a 18. század első felében – alapot szolgáltatva ezzel Bod Péter *Magyar Athenas* című munkájának megírásához.

Viczián István (Budapest): Az ásványtan iránti érdeklődés a németországi egyetemeken tanuló erdélyi diákok között a 18. században."

A külföldi tanulmányok felkeltették a mineralógia iránti erdélyi érdeklődést. Nagyenyed volt egyike azoknak a tudományos központoknak, ahol a peregrináció eredményei tudománytörténeti szempontból elkerülhetetlenek. Ilyen szempontból előadásunk a következő személyiségek szerepét emelné ki: Benkő Ferenc nagyenyedi tanár, Teleki Domokos, aki a Téka alapítójának a fia volt, Antal János ref. lelkész, későbbi erdélyi püspök, Bethlen Elek történész, Gyarmathy Sámuel nyelvész és Fogarasi Sámuel ref. lelkész. Mindezeknek néhány német partnere, köztük maga Goethe is szóba kerülne. Külön érdekes, hogy ezek nagy része lelkész volt, vagy mint Teleki Domokos, olyan hívő fiatal, akiz egyházban is aktív szerepet játszott.

Hasznos tudnivalók:

A szálláshelyek Nagyenyeden és Gyulafehérváron (vagy a település környékén lesznek). Kérjük a szállás elfoglalása végett jelezzék, hányan érkeznek konferenciánkra, illetve ha szállást igényelnek. A szállásigénylés határideje 2012 április 28.

Étkezést és szállást az előadóknak és a tiszteletbeli meghívottaknak biztosítunk. A konferencia első színhelye Nagyenyed. Itt a díszterem a főépület II. emeletén található. A másik színhely Gyulafehérvártól 12 km-re, viszont Nagyenyedtől Gyulafehérvár irányába 25 km-re található.

Magyarigenben (517360 IGHIU, Str. Principala, Nr. 327, Parohia Reformata) az előadások a település központjában található barokk református templomban lesznek megtartva. Ennek történetéről a www.relatoria.ro weboldalon olvashatnak a Gyülekezetek/Magyarigen címszó alatt.

Kontaktszemélyek-részletek:

Gudor Botond, gudorbotond@yahoo.com, tel. 0040/ (0)726339902, fix. 0040-(0)258-811826

Szöcs Ildikó, szocsildiko68@yahoo.com, tel. 0040/(0)731026814, fix. 0040-(0)258-861347

